

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

ОБРАЗОВАТЕЛНОТО ДЕЛО НА ПРОТЕСТАНТИТЕ В СТРУМИЦА ОТ КРАЯ НА XIX В. ДО 1912 Г.

Стоил ДИМИТРИЕВ

EDUCATIONAL WORK OF PROTESTANTS IN STRUMICA SINCE THE END OF XIX UP TO 1912

Stoil DIMITRIEV

Abstract: The present study examines strengthening of the congregational community in Strumitsa and the region. Some problems are analyzed connected to attracting and supporting of the pastors, functioning and developing of the Evangelical protestant activity and its part in protection and preserving of the national consciousness in the local population.

Key words: church community, American board, Evangelic church, Evangelic school

В края на XIX в. Струмица е населявана от около 10 хиляди души. По-голямата част са християни от български произход, а останалите са мюсюлмани и малко евреи. Майчиният език на повечето християни е българският, но се намират и такива, които въвеждат гръцкия език в своите домове. В града действат мъжко и девическо училище, в които се преподава на гръцки език. В двете училища работят учители, поддържани главно от гръцкия „Силог“ в Солун. Колкото до български училища – съществували са, но не постоянно. Българската екзархия прави множество опити да възроди българското учебно дело, но безуспешно [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 3, л. 8]. Тази нелека задача се пада на протестантските мисионери, които развиват енергична дейност в Македония.

Струмица е посетена за пръв път от мисионерите на Американския борд (American Board of Commissioners for Foreign Mission to the Oriental Churches) през 1867 г. Четири години по-късно започва разпространението и на първите Библии от пътуващи книжари, които същевременно проповядват Евангелието в цяла Македония. През 1882 г. мисионерите Едуард Джени и Джон Уилям Берд започват редовно да посещават Струмица [120 години от Протестантизъм, 2002, с. 5]. С нарастването на българската евангелска църковна общност в Струмица възниква и нуждата от въвеждането на учебно заведение. Поради финансови трудности, училищните занятия остават на втори план. От първостепенна важност е привличането на български пастор, който да сплоти местните протестанти. За такъв е поканен Димитър Атанасов от Битоля. Той започва епизодична работа в Струмица през 1881 г., а през 1882 г. се установява трайно. По-голямата част от заплатата на проповедника е поета от Американския борд, а една съвсем малка част – от местното население [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 3, л. 9]. Образуването на протестантска общност в Струмица среща яростната съпротива на местните фанариотски кръгове, които подемат ожесточени гонения срещу инославните последователи. За да регламентира своето положение в селището, пастор Атанасов се обръща към английския консул в Солун – Блунт, с чието съдействие му е издадено разрешително за работа от солунския валия през 1885 г. [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 3, л. 10].

В същата година пастор Атанасов е поканен в с. Моноспитово, Струмишко. Той, заедно със свои съмишленици, провежда голямо събрание в двора на една къща през месец август в деня на Святата Неделя. Тогава се сформира втора църковна община, към която спадат и селата Муртино,

Колешино и Велюса [Пандевски, М., Стоев, Г. 1967, с. 185]. Именно тук се организира и първото протестантско училище през септември 1890 г.

За разлика от околните села, в Струмица се усеща по-силно натискът на държавата и патриаршистите. Наред с тези проблеми остава неразрешен и въпросът с ниското заплащане на проповедник Димитър Атанасов. Въпреки че през 1891 г. църковната община му гласува издръжка от 7 лири, той решава да се оттегли. Опитите за привличане на учител през 1891 г. на състоялия се в Струмица църковен събор са провалени от напускането на пастора и от липсата на необходимите средства за издръжката на преподавател. Усилията отново са насочени към привличането на пастор. За целта църковната общност прави редица материални пожертвования [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 3, л. 36].

Проблемът със заплащането на проповедниците създава затруднения на повечето евангелски общности. Причините за това са провежданата политика на Американския борд, който дава символична издръжка на евангелските работници, както и невъзможността на българските църковни общини да се самоиздържат [Несторова, Т. 1991, с. 44 – 45].

Финансовите проблеми затрудняват и забавят евангелистите в предприетото създаване на своя образователна структура в Струмица. През 1895 г. за нов проповедник е избран Коце Кимов. Неговите усилия съдействат за стабилизирането на струмишката църковна общност и дори през учебната 1988 – 1989 г. са събрани волни помощи от 6 лири за привличането на г-ца Донка Илиева за учителка [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 3, л. 72]. На 4 март 1900 г. евангелската общност в Струмица закупува къща за 75 турски лири, която да се използва за религиозни нужди. Понеже сумата не е налична, покупката е направена чрез теглене на кредит от Търговското дружество [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 6].

Протестантската общност праща прошения до правителството за откриване на евангелско училище още през 1893 г., но исканията остават безрезултатни. През 1898 г. започват да се обучават 25 деца под ръководството на учителката Д. Илиева, но противодействието на българския владика Герасим спира обучителния процес две седмици след неговото начало. Този факт провокира евангелистите да изпратят поредното прошение до правителството за отваряне на училище [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 11] на 20 февруари 1900 г.

През 1902 г. от църквата в Струмица се оттегля К. Кимов, който отива в Дойран. Евангелската общност остава без проповедник от месец май до ноември, когато идва от Самоков Илия К. Кютукчиев. Той поема църквата в Струмица на 1 декември 1902 г. [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 16]. Кютукчиев е проповедник в Струмица от 1902 до 1910 г. Роден е в Радовиш на 20 юли 1876 г. Завършва Американския колеж в Самоков и развива дейна кариера в редица църкви в македонските и българските земи. С неговата пастирска дейност се свързва и следващата важна стъпка в живота на струмишките евангелисти. През декември 1902 г. се подава прошение до турските власти за отделянето и признаването на евангелската общност от православната. През януари 1903 г. се предава на местния каймакам списък с евангелистите от града и от околните села, които съставляват новопризнатата евангелска деноминация [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 17]. Турската власт изисква от евангелската общност тричленна комисия, която да участва в заседанията за разпределянето на местните данъци. След гласуване на 26 януари се избира представителство, състоящо се от Атанас Трайков, Глигор Т. Стаменов и Ил. Кютукчиев [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 18].

Към 1903 г. Струмишката евангелска църковна община наброява 28 души. Проповедите са посещавани от 85 слушатели, а в неделното училище се обучават 16 ученици и 15 ученички. През учебната 1902 – 1903 г. в неделното училище преподават учителките М. Стаменова и М. Попова. През 1904 г. се взема решение да се покани втора учителка в града. Първоначалната учителска заплата възлиза на 5 лири на месец, но през 1904 г. се взема решение, наред с увеличаването на проповедническата заплата от 7 на 10 лири, да се увеличи и учителската на 7,5 лири [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 23]. С развитието на образованието се учредява и дружество, което да се грижи и да развива духовната култура на членовете на църквата. Така през април 1904 г., с решение на Духовния съвет, се учредява Християнско старателно дружество в състав от 7 души [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 20].

За 1905 г. отчетът за дейността на протестантската общност в Струмица е по-обнадеждаващ. Членовете нарастват на 30 души, като новоприетите са трима. Последователите на учението заедно с децата са 87 души, а средният брой на слушателите в Св. Неделя е 92-ма. Броят на обучаваните в Неделното училище е 80 души, а в началното училище се обучават 28 деца, от които 14 ученици и 14 ученички. Значението на училището все повече се утвърждава, като се има предвид, че за изминалата година заплатите на проповедника и на учителя се изравняват, като сумата достига 10 лири. В училището преподават г-ца Марийка Попова и Панка Бялкова [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 30].

Устойчивото развитие на евангелската деноминация продължава и през 1906 г. Членовете на църквата наброяват 31 души, като новоприетите са трима. Последователите заедно с децата наброяват 102-ма души, а учениците в училището са 22-ма, от които 12 ученици и 10 ученички. За изминалата 1905 – 1906 учебна година, учителка е г-ца Пенка Иванова [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 31].

През февруари 1907 г. започва строежът на ново църковно здание, който завършва през април същата година. Църковната община не съобщава намерението си на централата в Солун, за да не се осуети начинанието при евентуална намеса от местната власт [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 33]. Това обстоятелство изключва възможността да се съберат помощи от другите евангелски църкви и се пристъпва към събиране на средства от местни хора [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 35]. Общата сума, която се събира, е 13 852 гроша, с които се изгражда храмът, и през август се провежда първата служба в него [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 36]. Изграждането на храма е истинско изпитание за местните евангелисти, които усещат силното противодействие на православните си събратя. Опити за изграждане на богослужебно здание има още при проповедник Димитър Атанасов, но построеното през деня е събаряно през нощта от недоброжелатели, а строителният материал е разграбван. Гневът на православните е силен, защото протестантите се опитват да построят своя храм в гръцката махала. След безкрайни мъки по строежа и похарчени около 100 гроша по съдилища, евангелистите изоставят злочастния парцел и закупуват нов на друго място за 100 лири. На поредното заседание през септември 1907 г. се взема решение за извършването на волни пожертвования за новопостроения храм. Така тези, които дават назаем, се превръщат в дарители, други намаляват сумите, които трябва да дадат, а трети дават и допълнителни средства [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 41]. По такъв начин с общи усилия се събират още 3360 гроша. Към тази сума трябва да се добавят и средствата, дарени от други църковни общества и частни лица, възлизащи на 895,95 гроша. Тези средства, както и сумата от 38 лири от старата богослужебна сграда са инвестирани в новата църква [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 42]. Към посочените дарения трябва да се прибавят и тези във вид на богослужебна литература, часовници, лампи, мебели и други, с които се обзавежда зданието [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 43]. Църковният дълг започва да се изплаща още през 1908 г., когато за разплащане е освободена сумата от 616 гроша. Църковната общност се развива устойчиво. Към 1909 г. църковният дълг възлиза на 3221,5 гроша, като сполучливо се облекчава от продажбата на злополучния парцел в гръцката махала на стойност 45 лири [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 46].

Както личи от кореспонденцията между софийската и струмишката църква, финансовото положение на евангелистите в българските и турските земи е крайно незадоволително. Съставя се общо прошение през март 1910 г. до Американския борд за повишаване на субсидията за издръжка на евангелските църкви и станции [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 49]. Във връзка с това е и посещението през април на двама софийски пастори – М. Н. Попов и П. Игнатов, които впоследствие заминават за Радовиш. Тази визита, както и последвалата – на пасторите Фурнаджиев и Заков, имат за цел да стимулират самоиздръжката на местната църква. Фурнаджиев обръща сериозно внимание на факта, че трябва да се събира църковен десятък от всеки християнин, за да се обезпечат религиозните нужди [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 50]. През 1910 г. членовете на църквата наброяват 35 души, от които 13 са жени. Общата бройка на последователите на църквата, заедно с децата, е 113 души [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 51]. На църковното годишно заседание на 31 декември 1910 г. проповедник Кютукчиев съобщава със задоволство, че църквата няма дългове [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 52].

В началото на 1911 г. солунската централа предявява претенции за отзоваването на досегашния проповедник Ив. Кютукчиев. В струмишката църква се взема решение за задържането на горепосочения пастор, понеже населението свикнало с него, а пък и той добре ръководел общността [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 52]. От станцията заявяват, че заплатата на проповедника и учителките трябва да се вдигне на 50 лири, но понеже местната църква не може да осигури посоченото възнаграждение, се принуждава да се раздели с проповедника си, който заминава за Драма на 21 юли [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 53].

След заминаването на Ив. Кютукчиев солунската станция препоръчва на струмишката църковна общност да избере за свой следващ пастор г-н Пане Темков. Напомня се още, че е необходимо да се увеличи заплатата на проповедника и на учителките с 8 лири или общо 48 лири. На своето поредно

заседание струмишките евангелисти решават да не се съобразят с препоръките, като дават заплата на проповедник 23 лири, а на учителки 17 лири [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 54]. В крайна сметка с поставените условия се съгласява г-н Темков, който пристига в Струмица заедно със своето семейство от Драма [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 55].

През 1911 г. се провежда евангелска конференция в Радовиш. На нея се препоръчва по-големите църкви да изпращат проповедници в околните села, за да се утвърждава евангелската проповед. Така и Духовният съвет на струмишката църква приема решение през ноември 1911 г., а именно – да изпраща веднъж на два месеца пастор в околното село Колешино, а не по препоръка всеки месец. Посочените факти, наред с ниското заплащане на евангелските работници, фокусират вниманието на солунските проповедници към Струмица. От Солун се препоръчва провеждането на съживителни заседания от Л. А. Милов и К. Купър през 1911 г., но Духовният съвет на Струмица решава, че тези мероприятия могат да почакат до следващата година [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 57].

На годишния отчет през 1912 г. г-ца Елисавета Зърнева прочита задоволителен рапорт за състоянието на училището. Тя набляга на факта, че учениците са добре подготвени, но липсва домашното възпитание на децата. Също така обръща внимание на факта, че е необходима друга сграда за училище или поне да се прегради настоящата, за да може по-успешно да работят едновременно две учителки в нея [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 59]. Недостатъчният бюджет на църковната община провокира и обмислянето на вариант за издръжката на една учителка, която изцяло да поеме обучението на децата. Наред с тези проблеми, от солунската станция повишават изискванията за издръжката на пасторите, като задължават струмичани да увеличат платата с 6 лири на година. Това искане се оказва непосилно за евангелската община и тя започва да търси варианти за финансиране от Българското евангелско дружество. Това довежда до разногласия сред църковната община в Струмица. Някои от църковните членове се изказват, че е по-добре да се взема по-висок налог от имотните евангелисти и по този начин да се компенсират липсите в бюджета [ДАРМ – одд. Струмица, з. к. 5, л. 61].

Въпреки множеството трудности, с които се сблъсква евангелската общност в Струмица, се забелязва равномерен растеж сред числото на протестантите. Мисионерите се възползват от османската политиката на баланс сред религиозните общности в Империята и успяват да изградят една сплотена общност сред българите. Благодарение на техните усилия се създава начално училище, което успява да разгърне българската просвета и култура сред местното население. Въпреки че началното училище не успява да прерасне в класно, то се оказва, че е продукт на множеството усилия и самоорганизацията на една българска общност, която е разглеждана като чужда по убеждения от своите събратя, но в крайна сметка се превръща в крепител на българщината в Струмишко.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Публикации:

Несторова, Т. 1991 – Т. Несторова. Американски мисионери сред българите 1858 – 1912. С., 1991. [Nestorova, T. Amerikanski misioneri sred bulgarite 1858 – 1912. S., 1991.]

Пандевски, М., Стоев, Г. 1969 – М. Пандевски, Г. Стоев. Струмица и Струмичко низ историјата. Струмица, 1969. [M. Pandevski, G. Stoev. Strumica i Strumishko niz istorijata. Strumica, 1969.]

120 години от Протестантизъм, 2002 – 120 години от Протестантизъм во Струмица. Струмица, 2002. [120 godini ot Protestantizam vo Strumitca. Strumitca, 2002.]

Архивни източници:

ДАРМ – одд. Струмица – Државен архив на Република Македонија. Подрачно одделение Струмица.